

Türkiye’de Sahte/Yağmacı Yayıncılık ve Bilim

Emre BORA^{1, 2}

Sağlıklı bir hakem sürecinden geçen bilimsel yayınlar bilimsel gelişmede önemli bir rol oynamıştır. Sağlıklı bir hakem süreci araştırmada yapılan sahtecilikler, yanlış metot seçimi ve elde edilen verinin yanlış analizine ve yorumuna dayalı yanıltıcı sonuçların akademik dünyayı yanlış yönlendirmesine karşı bir emniyet supabı görevi de görmektedir.

Bilimsel ürünlerin hakemli dergilerde yayınlanması ve davetli kongre sunumları akademik yükselmeye önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca bilimsel ürünlere farklı ülkelerde değişen miktarlarda maddi destek de verilmektedir. Bilimsel yayınların akademik yükselme ve maddi teşvik gibi sonuçlarla ilişkili olması bazı akademisyenlerde sistemi kötüye kullanma arayışına yol açmaktadır. Son yıllarda tüm dünyada ve ülkemizde bilimsel yayıncılıkta sahteciliğin önemli bir sorun olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum özellikle Türkiye gibi akademik yükselme için gerekli yayın eşiği düşük olan ülkelerde önemli gözükmektedir. Akademik sistemi kötüye kullanma çabalarının en göze çarpan örnekleri arasında sahte/yağmacı (predatory) dergiler ve sahte/yağmacı konferanslar vardır. Akademik sistemimizin bu tür yayınlara karşı caydırıcı önlemler alması önem taşımaktadır. Ayrıca, ülkemizde bilimsel yayınların etik dışı davranışlar nedeniyle retraksiyonunun (geri çekilme) daha çok önemsenmesi gereklidir.

Sahte/yağmacı dergi sorunu açık erişim hareketinin olumsuz yansımalarından biri olarak tüm dünyada bilimsel yayınlar ve akademik sistemin güvenilirliği için ciddi bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Açık erişim modeli bilgiye bir ücret ödenmeden ulaşılabilmesini, bilimsel yayınların okuyuculara ücretsiz ulaştırılmasını savunur. Açık erişim modelinin yaygınlık kazanması sonucu sadece çevrimiçi yayınlanan çok sayıda dergi türemiştir. Bu dergilerin ekonomik modeli çoğunlukla yazardan ücret alınmasına dayanır. Bu dergilerin birçoğu iyi niyetli ve okuyucu odaklı girişimlerdir. Açık erişim modeline uygun çok sayıda nitelikli hakemli dergi bulunmaktadır. Ancak bu gelişme bilimsel bir kaygısı olmayan

girişimcilere finansal kazanç için 2000’li yıllardan itibaren büyük bir fırsat getirmiştir. Bu tür sahte bilimsel dergilerde her yıl yüzbinlerce makale yayınlanmaktadır (Macháček ve Srholec 2021, Shen ve Björk 2015). Sahte/yağmacı dergi ve yayınevlerin özellikleri arasında bilim yerine öz çıkarlarını öncelemek, kendilerini yanlış veya yanıltıcı bilgilerle tanıtmak ve iyi editöryal ve yayın uygulamalarından sapmak ve şeffaf olmamak vardır (Grudniewicz ve ark. 2019). Ayrıca bu dergiler sıklıkla olası yazarlara ısrarcı ve toplu davetler yollarlar (Grudniewicz ve ark. 2019). Bu dergilerin yanlış ve yanıltıcı bilgi verdiği konular etki faktörleri ve dahil olduğu indeksler hakkında yalan söylemek, sahte indeks ve kuruluşlarla ilişkili olduğunu söylemek, yayın kurulu ile ilgili yanlış bilgi vermeyi içerir. Bu dergiler bazen bilinen dergilere yanıltıcı bir şekilde benzer isim alırken bazen bilinen bir dergiyle aynı isme sahip olabilir. Sahte/yağmacı dergi terimi ilk olarak Jeffrey Beall tarafından önerilmiştir (Beall 2012). Araştırmacılara yardımcı olmak üzere Beall ve Cabells listesi gibi bu dergileri listeleyen girişimler olmuştur.

Sahte/yağmacı dergilerin hedef kitlesi tüm dünyadaki tecrübesiz araştırmacılar ve kalite sorunu olan akademisyenlerden, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerden çalışmalarını saygıdeğer hakemli dergilerde yayınlamayan akademisyenlerden oluşmaktadır. Sahte/yağmacı dergi sistemi çift taraflı çıkara dayanmaktadır. Bu süreçte yayınevi, kalitesine ve konusu açısından derginin temasıyla ilgisine bakmadan mümkün olduğu kadar çok makale yayınlayıp çıkar sağlamayı amaçlarken akademisyende yükseltme ölçütlerini bu yolla karşılamaya çalışmaktadır. Sahte/yağmacı dergilerin yarısından çoğunun kaynaklandığı ülke Hindistan’dır. Nijerya, Mısır gibi ülkelerin yanısıra yüzlerce sahte/yağmacı derginin yayınlandığı Türkiye’de bu konuda ön sıralardadır. Yağmacı dergilerde yayınlarda ismi olan araştırmacılara ve bu dergilerin editörlerine bakıldığında Türkiye kökenli akademisyenler her iki kategoride de ilk 5 sıradadır (Demir 2018, Xia ve ark. 2015). Bu dergilerde ciddi hakem sürecinin olmaması kötü kaliteli

Geliş Tarihi/Received: 23.08.2021, **Kabul Tarihi/Accepted:** 30.08.2021, **Çevrimiçi Yayın Tarihi/Published Online:** 04.09.2021

¹Doç., Dokuz Eylül Üniv. Tıp Fak., Psikiyatri AD., ²Dokuz Eylül Üniv. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sinirbilimler AD., İzmir.

EB: <https://orcid.org/0000-0002-1598-6832>

Dr. Emre Bora, e-posta: emrebora@hotmail.com

ve yanıltıcı araştırmaların, sahte bilim ve bilimsel sahteciliğin önünü açmaktadır.

Son yıllarda sahte/yağmacı dergilerdeki yayınlarla ilgili önlemler alınmaya başlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri mahkemelerinde en çok öne çıkan sahte/yağmacı yayıncılardan OMICS'e 50 milyon dolar tutarında para cezası verilmiştir. Ancak, çok hızlı çoğalan sahte/yağmacı dergilerle kurumlara yönelik mücadele güçtür. Örneğin, OMICS, yaşadığı yasal sorunlar ve itibar kaybı sonrası dergilerini Hilaris, imedpub, SciTechnol ve Longdom gibi alt markalar altında göstermeye başlamıştır. Bir başka yaklaşım araştırmacılara yönelik önlemler almaktır. Örneğin, Çin'de üniversiteler, üniversite çalışanlarının sahte/yağmacı dergilerde makale yayımlanmasını önlemek için dergi kara listesi yayınlamıştır.

Akademik dünyayı hedef alan başka bir girişim de sahte/yağmacı kongrelerdir. Sahte/yağmacı konferans organizasyonlarına OMICS bağlantılı ConferenceSeries iyi bilinen bir örnektir. Türkiye kökenli organizasyonlar da uluslararası sahte/yağmacı kongre pastasında önemli bir paya sahiptir. Bir kongrenin sahte/yağmacı olduğunu gösteren işaretler arasında fazla geniş kapsamlı gözükmesi, aynı anda birden çok kongrenin aynı yerde yapılıyor olması, gerçekçi olmayan bilgiler (örneğin duymadığınız bir kongreye büyük isimlerin, kurumların destek olması) vermesi, çok sık düzenlenmesi, organizatörler ve düzenleme komitesiyle ilgili doğru düzgün bilgi olmaması vardır. Ayrıca bu kongreler sıklıkla sahte/yağmacı dergilerinin sahibi yayınevleriyle ilişkili gözükür; akademisyenleri hedef alan ısrarcı ve övgü içeren davet mektupları yollar ve amatör ve kötü İngilizcesi göze çarpan web siteleri vardır. Bazı yerel kongreler de, kendilerini "uluslararası" gibi göstererek sistemi kötüye kullanmaktadır.

Her ne kadar sahte/yağmacı dergilerin akademik dünyada ciddi bir sorun olması görece yeni bir gelişmeyse de gelişmekte olan birçok ülkedeki ve ülkemizdeki akademisyenlere yabancı ve yeni bir kavram olarak gelmemiştir. Bunun nedeni bu ülkelerde yerel dergi geleneğinin, iyi örneklerinin yanında, uluslararası ve nitelikli hakemlik hizmeti verilen ulusal dergilerde yayın yapamayan kendi çalışanlarının ve diğer akademisyenlerin yayın yapmasını hedefleyen düşük kaliteli dergilerini de içermesidir. Türkiye'de bu kapsamda çok sayıda fakülte ve kurum dergisi yayımlanmıştır. Bu dergilerin motivasyonu kazanç elde etmek değil akademik yükseltme konusunda ilişkili olduğu akademisyenlerin kolay yönden yükselmesini desteklemektir. Son yıllarda akademik yükselme için gelişmiş ülkelere göre az sayıda da olsa ülkemizde de SCI kapsamında yayınlar gerekli hale gelmiştir. Bu gelişme bu tür dergilerdeki yayınların işlevini zayıflatmıştır ve bu tür dergilerin önemi bir ölçüde azalmıştır. Ancak akademik teşvik, kurum içi yükseltmelerde puan sistemi, "uluslararası" yayın ihtiyacı ve öğrencilerin Orpheus ölçütlerini karşılayabilmesi gibi nedenlerle bu tür dergi ve kongreler halen bir sorun olmayı sürdürmektedir. Dergipark'a kayıtlı 2030 dergi (30.08.2021) incelendiğinde uluslararası olmadığı halde kendini uluslararası gösteren, hakem ve editörlük süzgeci çok zayıf olan, makale başına ortanca atıf sayısı sıfır olan çok sayıda dergi varlığını sürdürmektedir.

Dünyada ve Türkiye'de bilimin gelişmesi ve etik dışı uygulamaların önlenmesi için yükseltmelerde bilimsel ürünlerin niceliğinden çok niteliğinin önemsenmesi önemlidir. Ayrıca, yoğun olarak sahte/yağmacı ve gri alandaki dergi ve kongrelerde yayın yapan akademisyenlerin yükseltilmemesi, akademik işlere uygun bulunmaması ve saygınlık kaybı gibi sonuçlarla karşılaşması gerekir. Türkiye'de YÖK'ün doçentlik sınavında jüri görevi yapan öğretim üyelerini değerlendirmelerinde sahte/yağmacı dergi/kongre ve etik dışı uygulamaları göz önüne alma konusunda eğitmeleri önemlidir. Akademik dünyamızda Retraction Watch gibi girişimlerin takip edilmesi ve yerel benzerlerinin desteklenmesi bilimsel kalitenin artırılmasına hizmet edecektir.

Yükseköğretim Kurulu 2019 yılında yağmacı dergilerin akademik yükseltmelerde kullanılmamasını kararlaştırmıştır. Aynı süreçte yağmacı kongrelerin de mercek altına alınacağı söylenmiştir ancak henüz bu konuda bir düzenleme yapılmamıştır. Bu düzenleme olumludur ancak bazı eksikleri vardır. Var olan düzenleme de açık erişim ve sahte/yağmacı dergi ayrımı iyi yapılmamıştır. Ayrıca, yayınları yoğun olarak sahte/yağmacı dergilerde yayınları olan akademisyenler yükseltilmeye devam edilmektedir. Etik dışı nedenlerle (örneğin yağmacılık ya da fabrikasyon) retraksiyon ve yoğun olarak sahte/yağmacı dergilerdeki yayınlar YÖK ve mesleki örgütlerin etik ilkeleri arasında yer almalı ve bu konular etik/onur kurullarında ele alınmalıdır.

Sahte/yağmacı dergiler, yayınevleri, kongreler sorunu ve etik ihlal nedeni retraksiyonlar, Türkiye Psikiyatri Derneği'nin de daha çok gündemine gelmekte olan konulardır. Genç psikiyatrist ve bilim insanlarına önerilerimiz: bilimsel makale yayınlama sürecinde, e-posta yoluyla ulaşarak tanıtım yapan ve yayın isteyen dergilere temkinli ve sorgulayıcı yaklaşmaları, thinkchecksubmit gibi web sitelerinden ve sahte/yağmacı dergi listelerinden yararlanmaları, dergilerin web sitelerini inceleyerek sahte/yağmacı dergileri ayırt etmeyi öğrenmeleri ve gerektiğinde bu konularda tecrübeli öğretim üyelerine danışmalarıdır. Türkiye Psikiyatri Derneği'de genç ruh sağlığı çalışanlarını ve bilim insanlarını bu konularda bilinçlendirmekte üstüne düşeni yapmalıdır. Türkiye'de psikiyatri ve genel olarak akademik dünyamızda bilimsel yayıncılık konusunda karşılaştığımız etik sorunların evrensel değerleri benimseyen genç meslektaşlarımızın katkılarıyla önümüzdeki yıllarda aşılacağını umuyoruz.

KAYNAKLAR

- Beall J (2012) Predatory publishers are corrupting open access. *Nature*. 489:179.
- Demir SB (2018) Predatory journals: Who publishes in them and why? *Journal of Informetrics* 12:1296–311
- Grudniewicz A, Moher D, Cobey KD ve ark. (2019) Predatory journals: no definition, no defence. *Nature* 576:210-2.
- Macháček V, Srholec M (2021) Predatory publishing in Scopus: evidence on cross-country differences. *Scientometrics*, 126:1897-1921. 2021 Feb 7:1-25. doi: 10.1007/s11192-020-03852-4.
- Shen C, Björk BC (2015) 'Predatory' open access: a longitudinal study of article volumes and market characteristics. *BMC Med* 13:230.
- Xia J, Harmon JL, Connolly KG, ve ark. (2015) Who publishes in 'predatory' journals? *J Assoc Inf Sci Technol*. 66:1406–17.